

Du pranešimai buvo ne prūsistiniai. René L a n s z w e r t a s (Bernas), remdamasis paleolingvistiniais duomenimis, kalbėjo apie priešistorinius gintaro kelius nuo Baltijos jūros iki Graikijos, Torbjörn K. N i l s s o n a s (Umca) – apie s. latvių kalbos iliatyvo rekonstrukciją.

Konferencijos pranešimus ketinama išleisti atskiru leidiniu.

Bonifacas Stundžia

Konferencija, skirta M. Mažvydo Katekizmo 450 metų sukakčiai paminėti

1996 m. spalio 23–24 d. Lietuvių kalbos institute įvykusi konferencija, pavadinta „Lietuvių kalba: tyrėjai ir tyrimai. Pirmosios lietuviškos knygos – Martyno Mažvydo Katekizmo – 450 metų sukakčiai paminėti“, – tai tarsi pirmieji trimito garsai artėjančioms didžiulėms Pirmosios lietuviškos knygos sukaktuvėms. Ją, kaip ir anksčiau įvykusias keturias konferencijas, surengė Kalbos istorijos ir dialektologijos skyrius. Konferencijoje perskaityti 39 pranešimai. Kai kurie iš jų tiesiogiai siejasi su M. Mažvydu.

Pirmasis kalbėjęs Z. Z i n k e v i č i u s bandė atsakyti į klausimus, kaip atsirado M. Mažvydo rašomoji kalba ir kada apskritai pradėta rašyti lietuviškai. A. N e p o k u p n a s atkreipė dėmesį, kad neužtenka suregistruoti M. Mažvydo slavizmus, bet būtina gerai iširti ir kontekstą, kuriame jie vartojami (pvz., slavizmas *čiortas* M. Mažvydo raštuose yra semantiškai konotuotas ir vartojamas greta daug dažnesnio neutralaus senojo *velino*). K. M o r k ū n a s palygino M. Mažvydo raštų ir D. Kleino gramatikų veiksmožodžio formas. G. A k e l a i t i e n ė apžvelgė M. Mažvydo Katekizme randamus darybos tipus, o G. Č e p a i t i e n ė – M. Mažvydo raštų kreipinius. J. K a r a c i e j u s pateikė lingvistinių ir ekstralingvistinių pastabų, kurios galėtų rodyti, kad M. Mažvydo Katekizmas buvo išleistas ne sausio, o gruodžio mėnesį. Mat Mažojoje Lietuvoje žodis *saūsis* turėjo ir „gruodžio“ reikšmę.

Pranešimuose nagrinėti ir kiti senieji ir vėlesni raštai. O. A l e k n a v i č i e n ė įtikinamai įrodė, kad toli gražu ne viskas J. Bretkūno Postilėje esančiose perikopėse priklauso B. Vilentui: J. Bretkūnas kai ką jose redagavo, turėdamas po ranka savo paties išverstą Naujojo Testamento tekstą, o BP I 137–138 išspausdintos Evangelijos Mt 3, 13–17 iš viso nėra B. Vilento „Evangelijose ir Epistolose“, ji veikiausiai tiesiogiai paimta iš J. Bretkūno Naujojo Testamento. G. K a v a l i ū n a i -

t ė aptarė olandišką „Statenbijbel“, kuria neabejotinai naudojosi S. B. Chyliński versdamas Bibliją. J. G e l u m b e c k a i t ė nustatė Vulgatos prielinksniųjų konstrukcijų santykį su iliatyvu J. Bretkūno Evangelijos pagal Luką vertime. V. V a s i l i a u s k i e n ė palygino distancinę pažyminių poziciją K. Sirvydo „Punktuose sakymų“, J. Bretkūno Postilėje ir A. Baranausko iš rytų Lietuvos surinktuose tekstuose. M. L u č i n s k i e n ė parodė, kokius leksikos pokyčius patyrė „Ewangelie polskie y litewskie“, kurias XVII a. išvertė rytų aukštaitis J. Jaknavičius, ir kurios 1705 m. leidime buvo suvidurietintos. V. D r o t v i n a s aptarė F. Pretorijaus priežodyną „Proverbia quaedam Lithvanica“. I. A n d r i u k a i t i e n ė apžvelgė spalvų pavadinimus XVI–XVII a. raštuose.

Programuotojas V. Z i n k e v i č i u s (Z. Zinkevičiaus sūnus) aptarė Lietuvių kalbos institute vykdomą lietuvių kalbos senųjų raštų kompiuterizavimą. Čia dar galima pridurti ir bendrą V. Č e r n i a u s k o, K. G a i v e n i o ir V. Ž i l i n s k i e n ė s pranešimą apie kuriamą lietuvių kalbos terminų banką.

E. L i p a r t ė kalbėjo apie prieveiksmines ir lokatyvines konstrukcijas su partikuliniiais veiksmožodžiais (pvz.: *žemaičiai nusiminę muko žemyn*; *mozūrai, įgavę į ranką pergale*) S. Daukanto raštuose ir jų ryšius su žemaičių tarmėje bei latvių, finų, germanų kalbose esančiais atitikmenimis. A. K a u k i e n ė aptarė tarmybes ir archaizmus V. ir M. Gaigalaičių raštuose. A. S m e t o n a nagrinėjo K. K. Daukšos gramatikos tarminį pagrindą. A. S t a f e c k a ištyrė latgališko 1801 m. giesmyno „Dzismies Swatas“ tarmines ypatybes.

Kalbos istorijai skirti dar keli pranešimai.

D. P a k a l n i š k i e n ė aptarė lietuvių kalbos intarpinių ir *sta*-kamienų veiksmožodžių semantinės raidos bruožus. S. A m b r a z a s išskėlė hipotezę, pagal kurią priesagos *-(i)ūnas* ypatybės turėtojų pavadinimams pamatą sudarė „šeimininko, vado“ reikšmę turintys socialiniai terminai su **-no-* (plg. lie. *namūn-aitis* „šeimininko sūnus“, s. ind. *damūnas* „priklausantis namams; namų saugotojas“ ir lo. *dominus* „viešpats“, go. *kindins* „genties vadas“ ir kt.), o labiau šio tipo vediniai paplito jau baltų kalbų dirvoje, ypač lietuvių kalbos savarankiškos raidos laikais. D. M u r m u l a i t y t ė aptarė tuos veiksmožodinius galūnės *-a* vedinius, kurie skiriasi savo sinchronine ir diachronine interpretacija, ypač išryškindama darybinės homonimijos radimąsi. D. M i k u l ė n i e n ė pagrįstai mano, kad tarmėse (ypač vakarinėse) pasitaikantis prijungiamųjų sakinių jung-

tukas *ka* (pvz.: *[medį įsilipo, ka geriau svieta matytų VŽ]*) yra kilęs ne iš *kad*, o yra įvardžio *kas* bevardės giminės forma. V. Lazauskaitė remdamasi F. Kuršaičio žodyno ir tarmių duomenimis nustatė, kad bevardės giminės būdvardžiai anksčiau buvo kirčiuojami šaknyje (pvz., *gailu, suiku* ir t.t.). I. Jansonė pateikė pastabų apie la. *pedurkne* „rankovė“ kilmę.

A. Vidugiris toliau plėtojo mintį, kad zanavykai, kaip ir dalis kitų vakarinių ir pietinių tarmių (galbūt iki rytų aukštaičių ribos), atsiradę ant vakarų baltų kalbų substrato. Dialektologijai skirti dar N. Tuomienės, K. Garšvos, A. Leskauskaitės, E. Trumpos, D. Atkočaitytės pranešimai. E. Grinaveckienė aptarė lietuviškos kilmės frazeologizmus gudų kalbos tarmėse.

5 pranešimuose nagrinėtas lietuvių vardynas. N. Čepienė atkreipė dėmesį į Mokslų akademijos ir Nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekose saugomus gausius dokumentus, 1945–1946 m. pargabentus iš Karaliaučiaus. Juose yra daug lietuvių vardynui svarbios medžiagos, deja, ji tik dabar pradėta rinkti. Bendrame V. Drotvino ir jo magistrantės A. Šeškutės pranešime aptartos lietuvininkų pavardės ir vardai, surinkti iš Ragainės bažnyčios 1775–1797 m. santuokų knygos (naudotasi V. Drotvino iš Vokietijos bibliotekų parsivežtomis fotokopijomis). J. Čirūnaitė patyrinėjo moterų įvardijimą, o A. Ragauskaitė – valstiečių dvikamienius asmenvardžius XVI a. Žemaitijos dokumentuose. L. Grumadienė, remdamasi 1738–1744 m. krikšto knygose užrašytais pavardėmis, bandė nustatyti to laikotarpio Žaslių parapijos demografinę sudėtį.

P. Kniūkštės ir R. Bacevičiūtės pranešimuose keltos aktualios lietuvių bendrinės kalbos problemos.

Išleistame tezių rinkinyje dar rasime į konferenciją negalėjusių atvykti A. Breidako ir S. Valento pranešimų santraukas.

Perskaitytus pranešimus numatoma išspausdinti „Lietuvių kalbotyros klausimų“ tome.

Saulius Ambrazas

KAZIMIERO BŪGOS KONFERENCIJA

1996 m. lapkričio 6 d. Vilniaus universiteto Baltų filologijos katedra surengė tradicinę K. Būgos konferenciją, kurioje daugiausia kalbėta apie etimologiją ir onomastiką.

Pirmojoje konferencijos dalyje perskaityti 5 pranešimai. L. Bilkis tyrinėjime „Dėl kai kurių senųjų helonimų kilmės ir raidos“ pabrėžė, kad nors pelkėtų vietų vardai kilmės požiūriu kiek vėlyvesni negu upių ar ežerų pavadinimai, tačiau įmanomas ir nepakitęs limnonimo perėjimas į helonimų klasę. Pvz., tokiam indoeuropietiškam tipui priklausytų *Aisuolis* plk. < ide. **eis-/*ois-* „judantis, greitai judėti“, *Arinas* rst. < ide. **er-/*or-* „judėti“ ir pan. J. Čirūnaitė gvildeno klausimą „Moterų įvardijimas 1528 m. LDK kariuomenės sąrašė“. Moterų pavardžių tame sąrašė paminėta ne taip jau mažai – net 777 (tik jų surinkta iš Lietuvos Metrikos trečiosios dalies). Pagal asmenvardžių skaičių ir darybos būdą moterų įvardijimus pranešėja suskirstė į 42 tipus. J. Klimavičius aptarė ne vieno kalbininko gvildentą žodžio *apidėmė* „sodžiaus bendras žemės sklypas tarp dviejų sodybų; krūmais apaugusios ganyklos aikštė, kur stovi banda“ etimologiją ir šio žodžio semantinius ryšius su *apdėti, padėti, apydžia*. Gražiai lietuviškai kalbantis svečias iš Suomijos K. Liukkonenas palietė seną lituanistikos problemą pranešime „Dėl lietuvių tariamosios nuosakos 1 Sg. formos su *-čia* kilmės“, nurodydamas, kad Chr. Stango dar 1942 m. iškelta hipotezė yra visiškai patenkinama, pagrindus ją semantiškai ir sintaksiškai. Sunkiausia paaiškinti, kaip veiksmazodinis daiktavardis galėjo virsti veiksmazodžio pirmojo asmens forma. Pranešėjas atsakymo į šį klausimą ieškojo K. Būgos užrašytuose kalbos faktuose. Pirmąją konferencijos dalį užbaigė V. Drotvino pranešimas „Martyno Mažvydo bendrapavardžiai“. Apžvelgęs kitų tyrinėtojų (A. Schleicherio, J. Gerulio, Z. Zinkevičiaus ir kt.) išvadas, pranešėjas paskelbė savo atradimus Prūsijos paveldo Slaptajame valstybiniame archyve: Ragainės apskrities 1540 m. mokesčių knygoje jis aptikęs *įrašus Laurin Maswideit/isl, Mickna Maswideit/isl* ir t.t., liudijančius, kad dvikamienio vardo *Mažvydas* būta ne tik Žemaičiuose, bet ir Mažojoje Lietuvoje.

Antrojoje konferencijos dalyje perskaityti 3 pranešimai. Z. Zinkevičius pranešime „Kuršių, kuršininkų, naujoji kuršių ar Nerijos kuršių kalba?“ kėlė klausimą, kokia kalba iš tikrųjų kalbėjo persikėlėliai iš Kuršo – senąja kuršių ar jau naująja Kuršo latvių kalbos tarme? Sunku pasakyti, ar jie ilgai beišlaikė savąją kalbą, būdami smarkiai sumišę su latviais. Todėl teisingiausia ir tiksliausia būtų tos naujosios etninės grupės kalbą vadinti kuršininkų kalba. V. Maciejauskienė tyrinėjime „Dėl lietuvių pavardžių (asmenvardžių) klasifikavimo“ aptarė skirtingus požiūrius į pavardžių skirstymą pagal kilmę – tai lemianti sąvokų